

Vliv osobnostních rysů Big Five na utilitaristické a deontologické morální rozhodování

Úvod

Tradičně se rozlišují dva základní přístupy k morálnímu rozhodování, deontologický a utilitaristický (Gawronski & Beer, 2016). Deontologii bychom mohli popsat jako morálku založenou na pravidlech, podle které je morálně správné rozhodnout se na základě normy (Gawronski & Beer, 2016). Moderní pojetí utilitarismu je stavěno na teorii užitku, člověk vyhledává to, co je užitečné, vychází z důsledků (Koukolík, 2016). *Pro ilustraci těchto principů v kontextu známého Tramvajového dilematu (Foot, 1967) doporučujeme 5. epizodu 2. série seriálu The Good Place (Siegal et al., 2017).*

Model Big 5 historicky vzešel z lexikální analýzy, která zkoumala jakými přídavnými jmény lidé popisují osobnost, panuje shoda, že právě pět faktorů: Extraverze, Přívětivost, Svědomitost, Neuroticismus a Otevřenost vůči zkušenosti nejvýstižněji popisuje osobnost (Hřebíčková, 2011)

Cílem naší analýzy je ověřit, zda lze na základě rysů Big Five predikovat preferenci utilitaristického či deontologického rozhodování a zda některý z rysů představuje silnější prediktor než ostatní. K této analýze byla použita metoda vícenásobné lineární regrese, která umožňuje zkoumat vztahy mezi proměnnými a predikovat hodnoty závislé proměnné na základě hodnot nezávislých proměnných.

Dataset a proměnné

Metody: Participanti vyplnili testovou baterii složenou z BFI-2-S a 6 morálních dilemat (Körner et al., 2020; Soto & John, 2017), obě metody obsahovaly položky Likertova typu (1-5). *Morální dilemata byla formulována tak, aby bylo zřejmé porušení normy při souhlasu se zásahem, což umožnilo zachytit oba konstrukty na jednom kontinuu.*

Dataset: Výběrový soubor (po čištění dat) tvořilo 241 participantů (162 žen, 76 mužů, 3 osoby uvedly jiné pohlaví).

Závislá proměnná: Utilitární rozhodování bylo operacionalizováno jako průměrné skóre odpovědí v morálních dilematech. Vyšší hodnoty naznačují silnější utilitaristickou orientaci (maximalizace užitku), nižší hodnoty odpovídají spíše deontologickému rozhodování (dodržení normy).

Regresory: 5 faktorů modelu Big 5 (Extraverze, Přívětivost, Svědomitost, Neuroticismus, Otevřenost vůči zkušenostem).

Všeobecný lineární model

Ověření předpokladů

Předpoklady jsme ověřili na základě postupů, které popisují Richardson a Machan (2021). Lineární vztah byl ověřen pomocí bodového grafu s regresní přímkou, data vykazují spíše slabý lineární vztah. Homoskedasticita byla ověřena analýzou bodového grafu standardizovaných reziduí a predikovaných hodnot. Výsledek ukázal přibližně rovnoměrné rozložení reziduí. K ověření předpokladu multikolinearity byla vytvořena korelační matice, regresory mezi sebou dosáhly nejvyšší korelace $r = 0,362$. Za hraniční je považována hodnota 0,8, ukazatele VIF a Tolerance se také pohybovaly v přijatelných hodnotách, tedy VIF menší, než 5 a Tolerance větší než 0,2 (Rabušic, 2019). Normalita rozdělení reziduí byla ověřena pomocí histogramu a Q-Q plotu. Histogram ukázal přibližně normální rozložení s mírným vychýlením, avšak bez extrémních odchylek. Q-Q plot naznačil, že body sledují diagonální přímkou, což odpovídá předpokladům normality.

Prezentace výsledků

Výsledky, $R^2 = 0,07$, $adj. R^2 = 0,05$, $F(5, 235) = 3,31$, $p < 0,01$, rovněž uvedeny v Tabulce 1, naznačují spíše slabou prediktivní sílu modelu. Vysvětluje 7 % celkového rozptylu. Můžeme si všimnout, že hodnota $Adj. R^2$ se mírně snížila, což odráží penalizaci modelu za počet zahrnutých prediktorů, tzn., že R^2 by mohlo být nadhodnoceno. Celkový model byl statisticky signifikantní ($p < 0,01$).

Tabulka 1
Ukazatel kvality modelu

R^2	Adj. R^2	df	df (res)	F	p
0,07	0,05	5	235	3,31	0,01

Máme tedy model, který má sice slabou prediktivní sílu, nicméně je statisticky signifikantní. V Tabulce 2 jsou hvězdičkou zvýrazněny ty regresory, které jsou statisticky signifikantní, mají tedy vliv na závislou proměnnou.

Z Tabulky 2 je patrné, že Přívětivost a Svědomitost jsou negativními prediktory utilitaristického rozhodnutí. Vyšší míra těchto rysů byla spojena s nižší tendencí k utilitaristickému rozhodování, tedy se silnější orientací na deontologické principy. Směr vztahu vyplývá ze znaménka regresního koeficientu B a standardizovaného regresního koeficientu β .

Standardizovaný koeficient β umožňuje porovnání relativní síly jednotlivých prediktorů. Na jeho základě lze konstatovat, že Svědomitost má mírně silnější vztah k utilitaristickému rozhodování než Přívětivost. Velikost těchto efektů je spíše malá. V praktické rovině to znamená, že ačkoli svědomitější jedinci mohou být méně náchylní k utilitaristickému rozhodování, reálný rozdíl mezi více a méně svědomitými osobami není výrazný.

Tabulka 2
Vícenásobná lineární regrese

Regresor	B	SE	t	p	β
Konstanta	4,71	0,5	9,46	<,001	
E	-0,01	0,07	-0,08	0,940	-0,01
P	-0,19*	0,08	-2,47	0,014	-0,16*
S	-0,17*	0,07	-2,57	0,011	-0,17*
N	-0,02	0,06	-0,40	0,691	-0,03
O	-0,04	0,07	-0,52	0,604	-0,04

*Pozn. * $p < 0,05$, E = Extraverze, P = Přívětivost, S = Svědomitost, N = Neuroticismus, O = Otevřenost vůči zkušenostem*

Závěr

Výsledky ukázaly, že model je statisticky signifikantní, nicméně jeho predikční síla je velmi slabá. To naznačuje, že morální rozhodování může být ovlivněno jinými proměnnými než osobnostními rysy. *Dalo by se říci, že model nám popisuje jen malý kousek skládačky, toho, co skutečně stojí za tím, jestli zachráníme více lidí nebo se budeme řídit pravidlem.* Rysy Přívětivost a Svědomitost se ukázaly jako statisticky signifikantní prediktory. Výsledky ukazují, že k rozhodnutí na základě norem by se mohly uchýlit osoby s vyšší Přívětivostí nebo Svědomitostí. Zdůrazňujeme však, že se jednalo o dotazníkové šetření a zjištěné vztahy nelze interpretovat kauzálně.

Data a další informace o této zprávě jsou dostupné na adrese <https://dostal.vyzkum-psychologie.cz/stat4?i=620>.

Literatura:

Foot, P. (1967). The problem of abortion and the doctrine of the double effect. *Oxford Review*, 5, 5–15.

Gawronski, B., & Beer, J. S. (2016). What makes moral dilemma judgments “utilitarian” or “deontological”? *Social Neuroscience*, 12(6), 626–632.

<https://doi.org/10.1080/17470919.2016.1248787>

Hřebíčková, M. (2011). *Pětifaktorový model v psychologii osobnosti: Přístupy, diagnostika, uplatnění (Vyd. 1)*. Grada.

Körner, A., Deutsch, R., & Gawronski, B. (2020). Using the CNI model to investigate individual differences in moral dilemma judgments. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 46(9), 1392–1407. <https://doi.org/10.1177/0146167220907203>

Koukolík, F. (2016). *Rozhodování (1. vyd.)*. Karolinum.

Rabušic, L. (with Soukup, P., & Mareš, P.). (2019). *Statistická analýza sociálněvědních dat (prostřednictvím SPSS)*. Masarykova univerzita.

Richardson, P., & Machan, L. (2021). *Jamovi for psychologists*. Red globe press.

Siegal, J. (scenárista), Morgan, D. (scenárista), Gersten, K. (scenáristka) & Holland, D. (režisér). (2017, 19. října). The trolley problem (2. série, 5. epizoda) [Epizoda televizního seriálu]. V M. Schurovi (Výkonný producent), *The Good Place*. Universal Television; NBC.

Soto, C. J., & John, O. P. (2017). Short and extra-short forms of the Big Five Inventory–2: The BFI-2-S and BFI-2-XS. *Journal of Research in Personality*, 68, 69–81.

<https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.02.004>